

ALEXANDRU PĂUNESCU, *Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Siret și Prut*, I, 2, Editura Satya-Sai, București, 1999, 396 p., 127 fig.

Al doilea volum, I, 2, al mării sinteze realizate de Alexandru Păunescu, cuprinde descoperirile din spațiul aflat între Siret și Prut, cele mai importante descoperiri situându-se pe cursul mijlociu al Prutului. Volumul se constituie într-un amplu studiu monografic, ce cuprinde două capitole, fiecare dintre acestea cu mai multe subcapitole bine structurate.

În „Introducere” (pag. 10) autorul subliniază acele considerații generale legate de evoluția omului paleolitic, precum și modul de viață – prin acestea înțelegând atât activitățile în procurarea hranei (vânătoare, cules), cât și alte îndeletniciri ale comunităților care au viețuit aici în Paleolitic și la începutul Postglaciului.

Capitolul I (p. 11–86) conține *Considerații de ordin arheologico-istoric privind evoluția culturilor paleolitice și mezolitice din spațiul cuprins între Siret și Prut*, precum și observații la fauna și flora cuaternară din acest teritoriu. Capitolul I însumează 11 subcapitole. Primul dintre ele are în vedere intensitatea de locuire și etapele evolutive ale culturilor paleolitice și mezolitice din teritoriul amintit, iar cel de al doilea se referă la considerațiile de ordin tehnico-tipologic privind industriile paleolitice și mezolitice. În următoarele patru subcapitole (3–6) autorul prezintă materia primă folosită la prelucrarea uneltelor și armelor de piatră, a uneltelor de os și corn, fără a omite cele câteva obiecte de artă mobilă (din os, dentiție, grafit, cortex), ca și prezența ocului roșu, a hematitului și chiar a rășinei fosilizate în unele nivele de locuire. Într-un alt subcapitol (7) sunt descrise structurile de locuire dezvelite în unele stațiuni atribuite paleoliticului și mezoliticului, iar în următorul, Al. Păunescu discută cronologia relativă și absolută, inclusiv evoluția diverselor locuiri paleolitice și mezolitice din întregul spațiu luat în considerație. Subcapitolele (9–10) se referă la fauna și, respectiv, flora cuaternară. Ultimul subcapitol (11) conține câteva considerații privitoare la evoluția și modul de viață (procurarea hranei prin vânătoare, cules, diverse îndeletniciri ca făurirea uneltelor și armelor etc.) ale comunităților care au viețuit în Moldova (dintre Carpați și Prut) în lunga perioadă de timp cuprinsă între sfârșitul paleoliticului inferior și mezoliticul final.

Subcapitolul 1, *Intensitatea de locuire și etapele evolutive ale culturilor paleolitice și mezolitice*.

Așa cum s-a arătat și în primul volum, punctele cu descoperiri paleolitice din întreg spațiul cuprins între Siret și Prut sunt rezultatul unor descoperiri întâmplătoare, determinate de lucrări cu caracter edilitar-gospodăresc, dar și ale unor cercetări periegetice ori ale săpăturilor metodice de mai mică sau mai mare amploare. Pe baza bogatelor informații bibliografice, a studierii colecțiilor

din muzee, precum și a materialelor rezultate din investigațiile autorului constatăm că punctele cu descoperiri paleolitice se ridică, în 1992, la cifra de 330.

Dintre acestea, 229 reprezintă descoperiri întâmplătoare și cercetări de suprafață (periegetice), iar restul constituie puncte depistate prin săpături metodice de mai mică sau mai mare amploare.

Subcapitolul 2, *Considerații de ordin tehnico-tipologic privind evoluția industriilor paleolitice și mezolitice*.

Cele mai vechi industrii cunoscute până acum în spațiul cuprins între Siret și Prut sunt cele atribuite premusterianului. Aceste piese sunt destul de puține numeric și au fost descoperite în poziție secundară, fie în depuneri de nisipuri, fie în pietrișuri (aluviunile terasei). Ele prezintă un grad diferit de patină, lustru și rulare. Dintre cele cinci puncte cu asemenea piese, autorul se referă numai la două, și anume cel de la Ripiceni–Izvor, unde s-au găsit 44 de piese de silex și la cunoscuta așchie, zisă clactoniană, de la Valea Lupului–Iași.

În ceea ce privește paleoliticul superior de început, s-au putut identifica tehnocomplexe litice de factură aurignacoidă sau aurignaciană, având la bază industriile mai vechi ale paleoliticului mijlociu tardiv.

Autorul a căutat să păstreze pentru aceste tehnocomplexe locale denumirea de industrii aurignaciene, înțelegând industriile în care se observă, pe lângă tipurile de unelte cunoscute încă din paleoliticul mijlociu final, o adâncire a procesului de „leptolitizare”, caracterizat tehnologic îndeosebi prin folosirea tehnicii lamelare (a nucleelor prismatice și piramidale), precum și prin creșterea și diversitatea tipurilor de burine, gratoare etc¹. Cele mai vechi industrii litice aurignaciene, identificate în spațiul amintit, sunt cele de la Ripiceni–Izvor, nivelul Ia, Ib, Mitoc–Malu Galben, nivelurile I–III și Ceahlău–Cetățica I, nivelul I. Autorul prezintă un tabel cu cele mai importante și bogate industrii litice, atribuite tuturor etapelor Aurignacianului din Moldova, precum și principalele grupe (tipuri) de unelte.

În ceea ce privește materia primă din numeroasele așezări paleolitice și mezolitice din spațiul cuprins între Siret și Prut, se constată prezența silexului de bună calitate, precum și foarte puțin alte roci, cum ar fi: șistul negru, gresia silicoasă cu glauconit, menilitul etc. Silexul zis de Prut a îngăduit meșterilor paleolitici crearea unor unelte și arme de o excepțională realizare tehnică, cum ar fi racloarele și vârfurile foliacee de la Ripiceni–Izvor și Mitoc–Valea Izvorului.

În ceea ce privește întinderea depozitelor naturale de silex, demne de relevat sunt observațiile lui N. N. Moroșan, V. Chirica și V. Băcăuanu, cu privire la aluviunile Prutului

¹ Al. Păunescu, *Ripiceni–Izvor. Paleolitic și mezolitic. Studiu monografic*, București, 1993.

din perimetrul nordic al Nistrului sau de la nord de Mitoc-Ripiceni, întreaga albie minoră a Prutului fiind extrem de bogată în silix. Prezența șistului negru în doar câteva așezări se poate explica prin relații (zise de schimb), directe sau indirecte cu comunitățile gravetiene din bazinul Siretului.

Este interesant de reținut că în industriile gravetiene și tardenoisiene din sud-estul Moldovei (așezările de la Brădești, Berești-Dealul Taberei) s-au folosit și galeți (de menilit, gresie, etc.), culeși din pietrișurile de la Bălăbănești, aflate la zi în acea vreme². Este interesant de subliniat absența pieselor de obsidian.

În ceea ce privește subcapitolul 4, constatăm că unelte și arme din os și corn au fost semnalate de către de V. Chirica la Mitoc-Malul Galben: două fragmente de sulită cu baza simplă, din corn de ren³. Unelte și arme de os și corn, aparținând Gravettianului, au fost găsite în peștera Stânca Ripiceni și în așezările de la Cotu Miculinți și Crasnaleuca, unde M. Brudiu ajunge la concluzia că gravettienii de pe cursul mijlociu al Prutului, ca de altfel și cei din bazinul Nistrului mijlociu (Molodova, Cormani, Coșăuți) au folosit pentru realizarea lor tehnici diverse: despicarea (prin incizie), tăierea, șlefuirea și sfredelirea (cu burinul) aplicată la perforare.

În subcapitolul 5, Al. Păunescu se referă la obiectele de podoabă și de artă, care aparțin paleoliticului superior și mezoliticului, de la Stânca-Ripiceni, Mitoc-Malu Galben și Dorohoi-Strachina.

În continuare (subcapitolul 6) este prezentată materia colorantă, ocrul roșu, care a fost descoperit sub forma unor bulgărași foarte mici în nivelul II de la Cotu Miculinți-Gârla Mare, nivelul II de la Mitoc-Malu Galben, nivelul II de la Mitoc-Pârâul lui Istrati, nivelul V din peștera Stânca-Ripiceni. La Mitoc-Pârâul lui Istrati s-au găsit și câteva fragmente de dentiție de animale, depuse pe un pat de ocră roșu.

În același context al lucrării autorul prezintă fragmentele de rășină fosilizată, din nivelul II de la Cotu Miculinți-Gârla Mare, nivelul I (superior) de la Crasnaleuca-Sețiunea III-Faleză pârâului Staniștei, și nivelul V de la Crasnaleuca-Lutărie-Faleză Pârâului Staniștei (unde bulgărașii de rășină s-au aflat într-o vatră de foc).

Subcapitolul 7 prezintă structurile de locuire, complexe cu pietre (amenajări de adăposturi), vetre de foc, ateliere de cioplire găsite în așezările care au păstrat aceste vestigii. Astfel, cele mai vechi structuri de locuire aparțin Musterianului de la Ripiceni-Izvor, bogat în astfel de amenajări. În ceea ce privește complexele de locuire din diversele niveluri aurignaco-gravetiene din spațiul dintre Siret și Prut, autorul afirmă că ele sunt relativ sărace și mai puțin semnificative decât cele identificate pe teritoriul dintre Carpați și Siret, prezentate în primul volum al seriei.

Locuirile gravetiene dispun de resturi bogate, constând din pietre de calcar dispersate sau chiar grupate, ca în cazul nivelurilor Ia și Ib de la Ripiceni-Izvor, de

² M. Brudiu, *Paleoliticul superior și epipaleoliticul din Moldova*, București, 1974, p. 133.

³ V. Chirica, Ilie Borzic, Nicolae Chetaru, *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestr et la Tissa*, Iași, 1996, p. 85-94.

vetre de foc și chiar structuri amenajate, ca la Cotu Miculinți, Crasnaleuca, Mitoc. În locuirea atribuită nivelului II de la Mitoc-Pârâul lui Istrati, V. Chirica a reușit să identifice resturile a două complexe pe care le socotește adăposturi temporare. Pentru complexele de locuire din stațiunile tardenoisiene aflate în teritoriul discutat, se dispune de câteva date, destul de sărace, cum ar fi în cea de la Erbiceni.

În subcapitolul 8, autorul încearcă să schițeze cadrul cronologic al locuirilor paleolitice și mezolitice din spațiul geografic luat în considerație. Astfel, piesele aflate în poziție secundară la Ripiceni-Izvor, s-ar putea situa înainte de 70 000-80 000 BP, seria cea mai veche de unelte datând probabil ceva mai devreme, poate între 120 000 și 140 000 ani⁴.

La Mitoc-Malu Galben concentrarea de resturi de locuire (nivelul cu vatră, situat la 8, 60m-8,70m adâncime) a fost datat la 31850 ± 800 BP (GrN-12 637). Pe baza datelor de arheometrie pe care le cunoaștem până în prezent, estimăm că primele nivele aurignaciene de la Mitoc-Malu Galben ar putea reprezenta cele mai vechi resturi de locuire aparținând Paleoliticului superior vechi din întregul spațiu românesc.

Cât privește locuirea gravettiană din nivelul Ia de la Ripiceni-Izvor, ea este situată la aproximativ 24 000 BP, dar mai luăm în considerație și locuirile de la Mitoc-Malu Galben, datate la 27 000 BP, mai vechi decât acelea de la Ripiceni-Izvor, sau din alte stațiuni pluristratificate din spațiul est-carpatic al României.

În ceea ce privește sfârșitul Gravettianului din Moldova, se are în vedere două etape epigravetiene (VII-VIII), pe care autorul volumului le datează între aproximativ 14 000-12 000 BP, și 12 000-10 000 BP.

Subcapitolul 9 include *fauna cuaternară pe teritoriul cuprins între Siret și Prut*, în legătură cu care autorul face câteva precizări: prima se referă la faptul că cea mai mare parte a faunei este reprezentată de mamiferele pleistocene și numai în foarte mică măsură ea este ilustrată de fauna holocenă (așezarea mezolitică de la Erbiceni). Autorul nu omite nici resturile de faună malacologică (Mitoc, Ripiceni, Crasnaleuca, Cotu Miculinți) sau de păsări (grota Stânca-Ripiceni); a doua precizare se referă la poziția *in situ* sau remaniată a resturilor faunistice discutate. În cele zece tabele de la pag. 67-76, autorul prezintă toate descoperirile de faună atribuită Pleistocenului și începutul Holocenului, cunoscute până acum în teritoriul dintre Siret și Prut.

În subcapitolul 10 este analizată flora Pleistocenului superior și de la începutul Holocenului, din teritoriul cuprins între Siret și Prut, deși nu se dispune decât de câteva date. Primele determinări se datorează Suzanei Leclercq pe baza resturilor prelevate de N. N. Moroșan din mai multe locuri paleolitice, cum ar fi cele din nivelul musterian de la Ripiceni-Izvor, din nivelele III-V din peștera Stânca-Ripiceni și din nivelurile gravetiene de la Mitoc-La Mori și Mitoc-Malu Galben⁵.

⁴ Al. Păunescu, *op. cit.*, 1993, p. 26-36.

⁵ Suzane Leclercq et N. N. Moroșan, în *Comptes Rendus des Séances-Institut Géologique de Roumanie*, XXI (1932-1933), București, 1937, p. 111-119.

Autorul afirmă că în zona Prutului mijlociu coniferele constituiau covorul vegetal predominant atât în paleoliticul mijlociu, cât și în cel superior, în această din urmă perioadă ele fiind asociate și cu foioasele. În locuirile mezolitice de la Erbiceni a fost evidențiată prezența speciilor *Quercus robur*, *Tilia* și *Pinus silvestris*.

Subcapitolul 11 se referă la *evoluția omului paleolitic, creator al industriilor premusteriene, musteriene și aurignaco-gravettiene, precum și a modului său de viață*.

Încă de la finalul paleoliticului inferior, dar mai ales în cel mijlociu și superior au existat unele zone care au oferit condiții optime de locuire, printre acestea numărându-se vânatul abundent și bogăția materiei prime. Dintre aceste zone menționăm pe cea a cursului mijlociu (Bazinul Ceahlăului) și inferior al Bistriței (care a cunoscut o intensă locuire de-a lungul întregului paleolitic superior) precum și pe cea a Prutului mijlociu, unde primele locuiri încep din premusterian și continuă până la sfârșitul Tardenoisianului.

Este cunoscut că activitățile cotidiene ale paleantropilor și neantropilor care au locuit în spațiul cuprins între Carpați și Prut i-au constituit în primul rând vânătoarea și în mai mică măsură culegerea (vegetalelor și moluștelor) și pescuitul. Aceste activități au asigurat, fără îndoială hrana omului paleolitic, cu alte cuvinte supraviețuirea lui. Neandertalienii sunt cei care au dezvoltat vânătoarea în grup și au perfecționat tehnica de vânătoare. S-a putut observa că atât în paleoliticul mijlociu, cât și în cel superior se vâna cu predilecție un anumit animal, care, de obicei era mai numeros în raport cu alte specii din zonă.

Dintre animalele vâdate, amintim rinocerul lănos, iepurele, ursul, vulpea, lupul, glotonul, marmota, mistrețul, marile ierbivore (bour, bizon), cerbul, renul, etc. Diferențele privind intensitatea de locuire sau chiar părăsirea unor așezări, s-ar putea datora împuținării vânatului în zonă și înăsprii climei.

Capitolul II (p. 86–349) reprezintă *Repertoriul așezărilor paleolitice și mezolitice și al punctelor cu faună cuaternară*, care constituie baza documentară a întregii lucrări, important instrument de lucru pentru elaborarea unor necesare sinteze în domeniu. Textul acestui capitol este însoțit de o relativ bogată ilustrație, care constă din hărți județene, planuri generale de așezări, planuri orizontale (cu complexe de locuire, vetre de foc etc.) profile, diagrame cumulative și numeroase planșe cu unelte și arme de piatră, os și corn.

Volumul se încheie cu indici: punctele cu descoperiri paleolitice și mezolitice, pe culturi, în succesiunea lor cronologică; fauna cuaternară în general; localitățile cu descoperiri arheologice. Ilustrația selectivă și rezumatul în limba franceză completează în mod fericit o lucrare de proporții, pe care o face accesibilă și specialiștilor din afara țării noastre.

Alexandru Păunescu a lăsat cercetării arheologice de specialitate o vastă operă științifică, prin care, în volumele tipărite în anii 1998–2002, a luat în considerație întregul teritoriu național, punând la dispoziția specialiștilor posibilitatea unei documentații exhaustive în domeniu.

MIHAI CUCOLEA